

L. Fuchs: New Kreuterbuch, 1543, Von weissem Andorn.

Von weissem Andorn. Cap. CCXXV.

(A) Namen.

Weisser Andorn würt von ettlichen genent Marobel und Gots vergeß. Auff Griechisch Prasion, zu Latein Marrubium, inn den Apotecken Prassium. Ettlichen der Teutschen heysen solch kraut Andorn das weibele.

Gestalt.

Andorn ist ein gestaud mit vilen ästen die vonn einer wurtzel entspringen. Seine stengel seind vierecket, weiß unnd harig. Die bletter etwas rund, schier der gestalt nach dem daumenfinger gleich, bleychgrün, harig, runtzlecht, unnd (B) am geschmack bitter. Die blumen weiß, in stachelechten heüplin ringpumb den stengel, ein

Van witte andoorn. Kapittel 225. (Marrubium vulgare)

Namen.

Witte andoorn wordt van ettelijke genoemd marobel en God vergeet. Op Grieks Prasion, in Latijn Marrubium, in de apotheken Prassium. Ettelijke der Duitsers heten zulk kruid andoorn dat wijffe.

Gestalte.

Andoorn is een heester met vele takken die van een wortel ontspringen. Zijn stengels zijn vierkantig, wit en harig. De bladeren wat rond, schier naar de gestalte de duimvinger gelijk, bleekgroen, harig, rondachtig en aan smaak bitter. De bloemen wit in stekelachtige huisjes

gesetzt über dem andern, der gestalt nach einem Enspin ähnlich. Nach abfallung der blümen findet man runden unnd rauhen samen in disen heüplin. Die wurtzel ist schwartz, mit vilen anghenckten zaseln.

Statt seiner wachsung.

Weisser Andorn wechþt gern auff ungebawten orten neben den mauren, zeünen und allten hofstetten. [584, 585]

(C) Zeit.

Marobel blüet im Hewmonat, zû welcher zeit auch der sam gefunden würt.

Die natur und complexion.

Weisser Andorn ist warm im andern grad vollkommenlich, unnd trucken im dritten.

Die krafft und würckung.

Die bletter von weissem Andorn mit dem samen in wasser gesotten und getruncken ist güt denen so schwerlich athmen, den hûsten und die schwindsucht haben. Depgleichen thût auch der safft auß den grünen blettern getruckt, mit hönig vermischet und als ein latweg jngenommen. Mit dürter Veielwurtz vermischet, treiben sie auß die grobe feüchte so sich umb die brust gesamlet haben. Die bletter in wein gesotten und getruncken, eröffnen die verstopffte leber und miltz. Bringen (D) den frawen jr kranckheyt, und treiben das nachbürdlin. Sie seind güt den frawen so schwerlich geberen, denen so von den natern gebissen seind, oder giffet getruncken haben. Doch schaden sie der verwundten blasen unnd den nieren. Gleiche würckung hat auch der safft von den blettern. Die bletter mit hönig übergelegt, reynigen die alten und unreynen schâden, die geschwâr der negel, und verhûten das die geschwâr nit umb sich fressen. Sie lindern die schmerzen der seiten übergelegt. Der safft mit hönig angestrichen, macht klare augen. In die ohten gethon, legt er den schmerzen derselbigen. Die bletter mit dem samen und hennen schmaltz vermischet, unnd übergelegt, verzeren die kröpff. Gedachte bletter gedôrt und mit essig vermischet, seubern und heylen die flecht. In summa, weisser Andorn seubert, reyniget und verzert.

ringsom de stengel, de ene gezet over de andere, naar de gestalte een Enspin gelijk. Na afvallen der bloemen vindt men ronde en ruwe zaden in deze huisjes. De wortel is zwart met vele aanhangende vezels.

Zijn groeiplaats.

Witte andoorn groeit graag op ongebouwde oorden naast de muren, tuinen en oude hofplaatsen. [584, 585]

Tijd.

Marobel bloeit in juli in welke tijd ook het zaad gevonden wordt.

De natuur en samengesteldheid.

Witte andoorn is warm in andere graad volkomen en droog in derde.

De kracht en werking.

De bladeren van witte andoorn met de zaden in water gekookt en gedronken is goed diegenen zo zwaar ademen, de hoest en de duizeligheid hebben. Desgelijks doet ook dat sap uit de groene bladeren gedrukt, met honing vermengt en als een likkepot ingenomen. Met droog vioolkruid vermengt drijven ze uit de grove vochten zo zich om de borst verzameld hebben. De bladeren in wijn gekookt en gedronken openen de verstopte lever en milt. Brengen de vrouwen hun ziekte en drijven de nageboorte. Ze zijn goed de vrouwen zo zwaar baren, diegenen zo van de adder gebeten zijn of gif gedronken hebben. Doch schaden ze de verwonde blaas en de nieren. Gelijke werking heeft ook het sap van de bladeren. De bladeren met honing opgelegd reinigt de oude en onreine schaden, de zweren der nagels en verhoeden dat de zweren niet om zich vreten. Ze verzachten de smarten der zijde, opgelegd. Dat sap met honing aangestroken maakt klare ogen. In de oren gedaan legt het de smarten van diezelfde. De bladeren met de zaden en hennenvet vermengt en opgelegd verteren de krop. Gedachte bladeren gedord en met azijn vermengt zuiveren en helen de chronische huiduitslag. In summa, witte andoorn zuivert, reinigt en verteert.

Van Andoren kap. XLVIII.

Het geslacht.

Van de kruiden die met een naam andoren in Dietsche genoemd worden zijn er drie geslachten die van vorm elkaar gelijk zijn maar verschillende namen bij de ouders hebben. Verder is er noch een vierde die door de ouders niet beschreven is. De eerste is de witte andoren. De tweede de zwarte of stinkende andoren. De derde de geurende andoren. Het vierde de water andoren.

Vorm.

Marrubium of witte andoorn.

Ballote of zwarte andoorn.

(Marrubium vulgare, Ballota nigra subsp foetida)

Witte andoren heeft vele, vierkantige, witte en behaarde stelen, daaraan staan rondachtige, verfrommelde, haarachtige en witgroene bladertjes die aardig geuren. De bloemen zijn wit en groeien in scherpe, stekende huisjes en staan rondom de steel als een ring. Als de bloemen gevallen zijn wordt zijn zaad gevonden dat ruw en rond is. De wortel is zwart met vele worteltjes.

Zwarte andoren is van vorm de witte wat gelijk. Zijn stelen zijn ook vierkantig en harig, maar zwart. Zijn bladeren zijn groter en langer dan de witte andorenbladeren en rondom gekerfd net als de bladeren van netelen. Van kleur zwart, van reuk zeer sterk en onaangenaam. Die bloemen zijn purperrood net als de dove netelen bloemen en staan rondom de steel als bij de witte andoren.

Stachys of riekende andoorn.

(Stachys germanica en Stachys palustris)

3 De riekende andoren heeft net als andere andorens behaarde, vierkantige stelen die wit en in het aanvoelen zacht zijn. Zijn bladeren zijn lang, zacht, harig, wit en rondom gekerfd, groter en langer dan de andere. andorenbladeren, van reuk liefelijk en geurend. De bloemen groeien in stekende huisjes rondom de steel net als bij andere andorens. Het zaad is zwart en rond. De wortel geel en vezelachtig.

4 De water andoren is van stelen, stekende huisjes, bladeren en bloemen de zwarte andoren volledig gelijk. Zijn bladeren zijn ook zwartgroen maar groter en dieper gekerfd en niet zo haarachtig, wat gerimpeld en geplooid net als eerst uitkomend berkenloof. De bloempjes zijn wit en klein, kleiner dan de andere andorens bloemen.

Plaats.

De witte en zwarte andoren groeien hier te lande overal op ongebouwde plaatsen, bij de muren, tuinen, wegen en aan de kanten van de velden. De derde groeit op dergelijke plaatsen in Duitsland en elders. Hier te lande wordt het meestal in de kruidliefhebbers hoven geplant. De water andoren wordt hier te lande veel gevonden bij de grachten, waterlopen en in lage vochtige plaatsen.

Tijd.

Deze kruiden bloeien meestal in juni en in augustus, de welriekende ook in september.

Naam.

Het eerste geslacht heet in Grieks Prasion. In Latijn Marrubium. In de apotheken Prassium. In Hoogduits Weysser Andorn, Marobel, Gods vergisz en Andorn menlin. In Nederduits malrove, malruevie, witte andoren en andoren manneke. In Frans marrubin en marochemin.

De tweede wordt in Grieks Ballote genoemd. In Latijn Marrubium nigrum en Marrubiastrum. In de apotheken Prassium foetidum. In Hoogduits Schwartz Andorn en Andorn weiblin. In Nederduits stinkende en zwarte malruevie en andoren of andoren wijffe. In Frans marrubin noir en marrubin pant.

De derde heet in Grieks en in Latijn Stachys. In Hoogduits rieckender Andorn en feld Andorn. In onze taal riekende andoren. In Frans sange samuage of de moudaigne, in de apotheken is het onbekend.

De vierde wordt tegenwoordig in Latijn Marrubium palustre genoemd. In Hoogduits wasser Andorn en weiher Andorn. Hier te lande water andoren en door sommige heidens kruid of Egyptenaars kruid omdat de landlopers die zich voor Egyptenaars uitgeven zich met deze kruiden zwart maken.

Natuur.

De drie eerste geslachten van Andoren zijn warm in de tweede graad en verdrogen tot in de derde. Het water andoren is ook zeer verdrogend, maar zonder opmerkelijke hitte.

Kracht en Werking.

Witte andoren dat in water gekookt en gedronken is, opent en versterkt de lever en de milt en is goed tegen alle verstopping er van. Het zuivert de borst en de longen en is uit zich zelf goed tegen de oude hoest, pijn en smart van de zijden, verouderd bloed spuwen en tegen het uitdrogen en zweren van de longen.

Witte andoren laat ook alle grove vochtigheid en taaie fluimen lossen die op de borst verzameld liggen als het met de wortels van blauwe lisbloemen ingenomen wordt.

Hetzelfde werk doet ook het sap van witte andoren dat met sap van venkel gekookt is tot dat een derde deel verkookt is en daarvan een lepel vol ingenomen wordt dat ook tegen de oude hoest werkt.

Witte andoren die in wijn gekookt is opent de baarmoeder en is goed voor de vrouwen die hun menstruatie niet kunnen krijgen, het jaagt de moederkoek en de dode vrucht af en komt ook de vrouwen die baren te hulp en diegene die door slangen en venijnige gedierte gebeten zijn.

Het sap van witte andoren dat met wijn en honing vermengd is verscherpt en maakt het gezicht helder als het in de ogen gedaan wordt. Hetzelfde sap dat in de oren gedaan wordt is goed tegen de pijn van de oren en opent de verstopping van de oren. Het is ook goed om dit in de neus te nemen en om de geligheid van de ogen die van de geelzucht over gebleven is te genezen.

De bladeren die met honing vermengd zijn zijn goed om op oude blaren en op kwade, zwerende nagels te leggen. Dezelfde bladeren die met kippenvet gemengd zijn verteren en laten de kroppen aan de hals verdwijnen. De gedroogde bladeren die met azijn gemengd zijn genezen de kwade, voort etende kriebels. Gestampte zwarte andoren is goed om op de beten van dolle honden te leggen.

Dezelfde bladeren die in een koolblad in hete as gebraden zijn laten de gezwollen aan de aarsdarm vergaan en met honing vermengd genezen ze de vervuilde zweren.

Riekende andoren die gekookt en gedronken wordt laat bij de vrouwen hun menstruatie komen en jaagt de moederkoek en dode vruchten af.

De waterandoren wordt in de medicijnen niet gebruikt.

Hindernis.

Witte andoren is kwaad en hinderlijk voor de nieren en blazen vooral die gekwetst of met zweren zijn.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>